

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ

XIII

Примљено на I скупу Одељења језика и књижевности, од 14. јануара 1992. године, на основу реферата академика Павла Ивића, дописног члана Митра Пешикана, др Светозара Стијовића и др Драга Ћупића

Уређивачки одбор

академик Павле Ивић, дописни члан Митар Пешикан
и професор др Љиљана Црепајац

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

СРПСКОХРВАТСКА ГЕОГРАФСКА ИМЕНА НА *-ИНА*, МН. *-ИНЕ*: ПРЕГЛЕД ТИПОВА И ПРОБЛЕМИ КЛАСИФИКАЦИЈЕ

0. У основи овога рада лежи мој прилог са VII југословенске ономастичке конференције, одржане у Приштини октобра 1987. г. У односу на верзију прочитану на томе скупу и предату за штампу у његовом зборнику који се, на жалост, никада неће појавити, ова коју читалац има пред собом прилично је измењена и допуњена, па је и сам наслов проширен; првобитно, гласио је: „Хидроними на *-ина* од назива за дивљач“; том темом бавим се овде у два последња одељка, 5. и 6, но да би се тај ужи проблем на ваљан начин поставио и решио било је потребно ставити га у широк контекст веома разноликог и често неизвесног порекла многобројних имена на *-ина* у нашој топонимији, што сам покушао већ у првобитној верзији чланка, а сада само повлачим консеквенце таквога приступа. Преглед који следи далеко је од тога да буде исцрпан у односу на грађу и на проблеме интерпретације које она поставља; предодређен да у будућности буде допуњаван, а у понечем свакако и исправљан, он има пре свега за циљ да послужи као приручна литература у текућем раду на нашој топономастици: да за једну замашну, сазвучним завршетком дефинисану скупину географских имена укаже записвачу на евентуалну морфолошку варијантност појединих типова и на важност акцената; класификатору на семантичку и генетску рашчлањеност тога корпуса; коначно, етимологу на неке загонетке и замке које пред њим стоје на томе пољу. Покојни академик **Митар Пешикан** је као један од рецензента овога рада ставио неколике умесне и корисне примедбе. Са осећањем пијетета према великом српском језикословцу ја их на одговарајућим местима дословно наводим, између угластих заграда и уз назнаку аутора.

1. У погледу порекла наша географска имена на *-ина* могу се поделити на три основне скупине: словенске изведенице суфиксом *-ina*, словенске присвојне придеве на *-ињ* у женском роду и на топониме несловенске провенијенције.

1.1. Порекло несловенских имена на *-ина/-ине* може бити различито, а махом и није довољно јасно. На нешто сигурнијем тлу смо тамо где је име потврђено у предсловенском облику: тако хидроним *Дрина* од античког *Dritus*, где не знамо да ли *-in-* припада корену или суфиксалном делу првобитног илирског назвања; данашњи акценат *Дрина* сведочи о првобитној окси-

тонеми словенског рефлекса, коју уосталом бележи већ Кинам у XII веку: *Dr̥nu* акуз.; како се за предсловенски — вулгарнолатински нагласак мора узети да је био на првом слогу: *Dr̥nu(s)*, излази да је то дуго *i* имало за словенско ухо силазну интонацију, па се нагласак са њега преместио на крај речи.¹ Исти акцентолошки налаз пружају словенски одрази античких топонима на *-ōna* > влат. *-īna* бројни дуж наше обале, који се по правилу завршавају на групу *-ин*, насталу преко сл. **-уѣ*: нагласак је и ту првобитно на крају, нпр. *Солѣн*, ген. *Солѣна*, чак. *Солѣн*, ген. *Солѣна*² < *Salōna* (уп. Skok I 721 д.). Ако од *Промѣна* имамо ороним *Прѣмѣна* (код Дрниша), такав акценат, који даје Вуков Рјечник, одаје овај изузетни облик женског рода као секундаран према потврђеном *masculinum*-у *Промѣн* (RJA), те је у праву Скок кад *femininum* тумачи наслањањем на апелатив *ѣланина* (III 50); у случају директног одраза, очекивали бисмо нагласак **Прѣмѣна* као *Дрѣна* < *Дрѣна*; тек у доцније доба било је могуће директно преузимање страног дугосилазно (циркумфлексно) интонираног нагласка као у чак. *јарѣна* „песак“ < итал. *arena* (уп. хомонимну домаћу реч чак. *јарѣна* „јагњећа вуна“ < прасл. **jārina*)

1.1.2. У неким другим случајевима, где супстратни предложак није непосредно потврђен, претпоставља се са више или мање основа предсловенско порекло. Тако се хидроним *Расина* доводи у везу са топонимом *Ἀρσενα* код Прокопија de aed. IV 4 (Voeglín 1964, 65 д., уп. Лома 1991, 2.3.3). Такође се са доста вероватноће хидроним *Солѣне*, поток код Тузле, своди на латински праоблик *Salinae* „рудник соли“, мада је забележен тек у X веку код Порфириногениа: *Σαληνές* (Jireček 1879, 30; Skok III 303). Стерп. име реке **Кѣнина** (1199–1206), **Кѣнина** (1254–1264) и града на њој **Кѣнинѣц** Дуриданов (1979), по аналогiji са топонимом *Кѣнин*, *Кѣниѣ*, око 950. код Порфириногениа жупа *Τηνήα* и град *Τηνήν*, у лат. изворима XI–XII в. *Tenenim*, *Tenin* своди на **Tēni-na* и објашњава оба имена као илирски супстрат; напротив, Миклошич је стхрв. *Τηνήα* схватао као слов. **tēn-ina* „крчевина“ од *tēti*, *tēn* „сећи“ (Miklosich 1886 s.v.). Нагласак данашњег (дисимилованог) облика севернометохијског хидронима колеба се између *Кѣѣна* и *Кѣѣна*^{2а}; ако ову другу акценатску варијанту, по усменом саопштењу колеге Светозара Стијовића уобичајенију, узмемо и за изворнију, имамо с једне стране подударност са *Кѣѣн*, ген. *Кѣѣна*, а са друге стране са *Дрѣна*, која би говорила у прилог супстратног порекла.

1.1.3. Напротив, акценат *Цеѣѣина* < *Цеѣѣина*, у Порфириногениа *Τζεντίνα*, не говори у прилог покушајима да се овај хидроним, упркос чињеници да

¹ Исти предсловенски облик *Drinus* лежи у основи имена притоке Јадранског мора, чији званични облик гласи *Дрѣн*, али које се у метохијском Подгору, око извора Белог Дрима, чује у облику *Дрѣн*, ген. *Дрѣна* (Св. Стијовић у ОП 3/1982, 250), где се нагласак слаже са *Дрѣна*, а *-н* у извесном смислу поткрепује моју претпоставку да варијанта *Дрѣн* од старосрпског доба наомама има више званичан карактер (Лома 1991, н. 18 на стр. 295 д.).

² Чакавски облици наводе се према речнику Hraste/Šimunović I.

^{2а} М. Букумирић у ОП 2/1981, 50; 386. Име некадашње тврђаве *Кѣѣнац* (id. 385 д.) пре ће бити да је ученим путем обновљено у народу, него да се без прекида очувало у таквом облику од средњег века на терену.

се река у античко доба помиње под два другачија имена: *Hippius* и Νέστος, сведе на треће, непотврђено предсловенско назвање **Kentōna* или сл. (Mayer 1939, 127; Schramm 1981, 222 д.), јер смо видели да словенске рефлексе античких топонима на -ōna без изузетка одликује окситонеза (и, уосталом, мушки род). У X веку потврђен облик са назалом *Četina*, који је побудио још Маретића (1892, 2) да већ у начелу одбаци могућност словенског порекла — јер у изворно словенским речима *s* не може стојати испред *ę* — да се објаснити као присвојни придев у женском роду према „река“ од ЛИ **Četa*, које не би, додуше, било прасловенско, али би му у основи била рана, све-словенска позајмица стсл. *цѣта* „новац, комад злата“ < лат. *quinta*. У старочешком та реч гласи *četa* и традиционално се са њом везују лична имена као *Čet* или **Četo-lubъ* у топониму *Citoliby* (Svoboda 1964, 11), али у најновије време Трубачов одваја те антропониме од *četa* и види у њима чисто словенску основу на *čēt- ~ čit-* у *чий-ав* итд. (ЭССЯ 3/1976, 190), чини се, с правом, будући да Порфиригенит старосрпски топоним у Травунији идентичан горе наведеном чешком бележи Ζετλήβη, дакле са обичним *ε = ě*: **Čětol'ubi*, насупрот *εν = ę* у Τζεντίνα (данас име гласи *Ћејџољуби*, са *he* < *ije* < *сѣ* као у *ћејаница* < *џејаница*, уп. Лома 1996, 124). Са друге стране, паралеле као *Цејџиње*, стрп. *Цѣтинѣ* (?), првобитно — име пресушне речице f. *Цејџиња* (в. Ердѣљановић у СЕЗБ 39/1926, 205 дд.), како се зове и један водоток у ваљевској Подгорини (СЕЗБ 8/1907, 391, 582), пољ. хидроним *Cetynia*, чеш. топоним *Cetyně* итд. указују на некакво прасловенско (хидронимско?) назвање **čēt-yni-*.³

1.1.4. Имена града на Косову *Приштинина* и села, данас предграђа Врања *Собина* (нагласак по Ј. Маринковић у ОП 10/1989, 85), такође се дају лепо објаснити словенским апелативима **pryščina* чеш. **prýšřina*, мор. *prýšřina* „извор, подводно место у пољу“ (Малъко 1974, 54), од *pryskati* „прскати“ (уп. Маретић у RJA s.v., где се наводи и истоимени заселак у Босни код Бањалуке), односно прасл. **sōbina* > рус. *сѡбина*, сх. *ò-сѡбина* „посед, имање“. Међутим, у VI веку Прокопије на подручју позноантичке Дарданије бележи два топонима, Πρισκούπερα и Σαβνίριβες, чији се први делови дају довести у везу са *Приштинина* и *Собина*. Први топоним је хибридно латинско-трачко назвање, са латинским личним именом *Priscus* у првом и трачким називом за насеље *pera/para* у другом делу; један скорашњи гробни налаз код Приштине сведочи о тракизацији тога подручја у римско доба. Слов. *Приштинина* са својом силазном интонацијом (в. горе 1.1) може предавати палатализовану основу латинског антропонима *Prisk-*; у том случају, *Приштинина* би ваљало схватити као словенско преосмишљење затеченог топонима, које се могло заснивати на проторумунском облику **Prisřinã* насталом од латинизоване форме топонима **Prisciana* (уп. Лома у БЕ XXXVI/1993/3, стр. 235).⁴ Још

³ Уп. Ердѣљановић, Mayer 1.с. Профоусу је чеш. *Cetyně* изведеница на -yně од ЛИ *Cet* (I 246, уп. III 534; 607; Svoboda у IV 396 и Stanislav II 94 поводом слвч. *Cetin*).

⁴ Нити сам успео да докучим где је S. Gashi нашао илирски топоним *Aristina/Aristinum* са којим он у ОЈ 6/1976, 123 везује име града *Приштинина*, нити како се фонетски да артикулисати та наводна веза.

даљи корак у славизацији представљало би име речице на којој град лежи *Пришћевка*, уп. златиборски хидроним *Пришћевница* (можда по *пришћевој њрави*: Paris Quadrifolia). — Што се тиче врањске *Собине*, за извођење од основе повратне заменице на први поглед говори име села код Врања *Себе-врање* (Милићевић 1884, 307), но оно се мени чини преосмишљено од **Себехрање* или **Себебрање*: лична имена **Sebe-xornъ* одн. **Sebe-bornъ* нису, додуше, посведочена, али су творбено и семантички вероватна. Са друге стране, средњовековни помен *Собино село* (Пурковић s.v.) не говори у прилог етимологије *Собина* = *(о)собина* (у средњем веку помиње се још река *Собинишница*: Шкриванић 1974, 94 д.; од турског времена топоним би гласио *Собина*: ОП 10, стр. 72). Прокопијево *Σαβίνιριβες* (de aed. IV 4) је свакако **Sabini rivus* „Сабинов поток“ (уп. Veševliev 1970, 43) = потоња *Собинишница*. Још је М. Павловић изводио *Собина* (с таквим акцентом) из лат. *Sabinus*, не указавши, уосталом, на Прокопијево име кастела као на могућ извор (1968, 315). Иницијални нагласак *Прѣшћина*, *Сѣбина* према евентуалним латинским предлошцима **Prisciána*, **Sabina* указивао би да су се сл. рефлекси акценатски укрестили са домаћим топографским апелативима **pryščina* (девербатив, в. ниже 4.2.2), **sòbina*.

1.2. Осим предсловенског супстрата, имена страног порекла на *-ина* могу потицати и из познијих адстрата. На граници између супстратног и адстратног слоја стајала би нека хришћанска назвања са *sanctus* > **sqt-* > *суш-*, као *Сушорина* код Херцег-Новог < *Sancta Irina* или *Sancta Marina* (уп. Лома 1987, 10), *Сѣморина* код Сарајева < *Sancta Maria* (где је *-ина* словенски завршетак присвојног придева: id. 9). — С обзиром на историјат места, име потока у селу Красојевцима код Рудника *Номина* (ГлСУД 34/1872, 311; 41/1875, 118) могло би бити траг сашког рударства: *Neue Mine* „нови рудок“. — Код честог топонима *Царина* ваљало би у сваком појединачном случају размотрити да ли има историјског основа да се поистовети са апелативом *царина* (за који уп. доле 2.3.2), или би то пре било рум. *țárină* „њива, пашњак“ у вези са лат. *terra* > рум. *țară* (уп. Schütz 1957, 57).

2. Добар део наших географских имена на *-ина* чине изведенице словенским суфиксом који тако гласи. Прасл. *-ina* синкретичног је порекла: у њему су се слила најмање два ие. суфикса, чиме се делом објашњава његова поливалентност и изузетна продуктивност до данашњих дана. О могућим прајезичким пројекцијама словенског *-ina* в. доле 5.3.3.

2.1. Насупрот великом броју изведеница на *-ина* од именица и од придева које се пројектују на прасловенску раван, његова улога у извођењу од глаголских основа знатно је скромнија и можда секундарна; Вајан у свом прегледу словенских творби на *-ина* и не издваја девербативе као посебну категорију, већ за оне речи на *-ина* које се јасно наслањају на глаголе, као прасл. **pōčina* „пучина“: **pōk-ti* сх. *ѡући*, уп. „пукло поље“, претпоставља посредство именица од истог корена, у овоме случају поствербала **pōk-* (Vaillant 1974, 359, уп. и 144), сх. *ѡук* (али топоним *Пук* у Посављу и Подрињу је пре од стмађ. *fuk* „канал“). Но има и таквих примера, као сх. *ушрина* од *у-шриши*,

где не само да не постоји одговарајућа проста именица, него ју је тешко и претпоставити (**vь-ьtrь* или *-ra*?). По моме мишљењу, боље чини Славски када издваја међу прасл. изведеницама на *-ина* једну скупину речи са двојном мотивацијом, које се с једне стране наслањају на именицу, а са друге на глагол од истог корена, најчешће на *-iti*, нпр. прасл. **gostina* „гошћење“: **gostь* и **gostiti*; **rodiny* pl. „рођење, (по)род“: **rodь* и **roditi* итд. (Sławski у SP 1, 122). Гледиште Славског усвајају и аутори ЭССЯ, како у начелу (16/1990, 207), тако и при тумачењу конкретних прасл. изведеница, уп. у истој најновијој свесци **lup-ina* < **lupiti*, **lъž-ina* < **lъgati*, **lov-ina* < **lovь/loviti*, **luščina* < **lуска/luščiti*. Дилема: девербатив или деноминал често се да решити на семантичком плану. То важи, дабогме, и за топонимију: бројне *Плужине* неће, свакако, бити „велики плугови“, од *џлуг*, него „оранице“, од *џлужити* „плугом орати“; *Ровина*, *Ровине* као апелатив може, додуше, значити и „(велики) ров“, али постоји и у значењима „изрована земља“, односно у мн. „комад тла, са кога пастири упролеће разгрну (изрове) снег, па тамо изјаве овце“: ту је деривација од *ровити* очигледна, тим пре што у истом значењу долази несумњиви девербатив *ровило*, мн. *ровила* (РЈА). У најмању руку, у српскохрватском се запажа тежња да се акцентом подвуче веза девербатива на *-ина* са глаголом, у том смислу што се нагласак ставља на глаголски корен, за разлику од деноминалних изведеница са најчешће аугментативним значењем, где је изворно наглашен први слог суфикса (в. ниже 4.2.2).

2.2.1. Међу изведеницама на *-ина* од именица Славски I.с. допушта постојање таквих где суфикс долази у структуралној функцији, тако **krajina* (сх. *Крајина* као хороним на више места): **kraјь*. И у сх. *џећина* изгубио се првобитни смисао аугментатива од *џећ*, тако да реч функционише као самосталан географски термин; исто важи за *Слајина*, где се основна реч и не чува у српскохрватском језику, већ само у руском *солоть* „мочвара“ према *солотина* „исто“: прасл. **soltь* : **solt-ina*.

2.2.2. У северним словенским језицима деноминалне формације на *-ина*, посебно од назива за животиње и дрвеће, могу имати сингулативно или колективно значење: **zvěrina* „једна звер“ или „звериње, дивљач“; **berzina* „једно стабло брезе“ или „брезова шума“ — у том колективном значењу подудар се, до у род, лит. *beržynas* m. „брезова шума“. У топонимији источно-западнословенских земаља честа су имена тог типа, првобитно називи шума. Јирген Принц је у једном чланку монографски обрадио севернословенско-балтске подударности у топонимима изведеним од балтословенског фитонима **berž-* „бреза“, међу којима су и подударна образовања на *-in-*: лит. *Beržynė*, *Paberžynė* (< *-inija*), стпрус. *Bersin* : рус. *Березина*, пољ. *Brzezina*, чеш. *Březina*, словч. *Brezina*; у множини лит. *Beržynų* ген. : рус. *Березины*, пољ. *Brzeziny*, чеш. *Březiny*, слвч. *Breziny* (Prinz 1964, 250 д.). У сх. топонимији имамо нешто више еквивалената северним топонимима са кратким *i* > сл. *ь* у суфиксу, који се свде на прасл. придев **berzъnь*: лит. *beržinis* „брезов“, нпр. стсрп. *Брџз(ь)на* XIII—XIV в., дан. *Брџзна*, назив више села; *Брезна Гора*, *Брезно* у Хрватској — да не говоримо о бројним поименичењима као

Брезница, Брезник (РЈА). Напротив, само на два места, у Хрватској и Славонији, имамо топоним *Брѝзине* (id.), где није јасно да ли је значење колективно („брезове шуме“) или сингулативно („поједина брезова стабла“) — ако већ и ту, као у неким другим случајевима, *-ина* не стоји секундарно за *-(ь)на*, уп. доле 2.5.1—2.

2.2.3. Ако се на српскохрватском подручју колективи на *-ина* могу тражити још само као топономастички реликти (уп. и доле 5.2.1.), а сингулативи се срећу тек спорадично по дијалектима (*гусина* „гуска“ РСА = рус. дијал. *гусина* „исто“: ЭССЯ 7/1980, 83 д.) или у староме језику (стерп. *людина* у Раваничкој повељи „човек“ = укр. *людина* „исто“ уп. у том значењу стел. *людинѝ*), аугментативна образовања су та која су у кругу деноминалних изведеница суфиксом *-ина* остала до данашњег дана продуктивна (савремено сх. *људина* значи „крупан“, „великодушан човек“), па се то одражава и великом бројношћу аугментатива на *-ина* у нашој топонимији. Најчешће су то поимењени већ постојећи апелативи, од којих су неки прасловенски, као **golvina* (ЭССЯ 7, 9): сх. *Главина* према *Глава, Главица*, други пак секундарни, као што је то вероватно *сѝублина* према стерп. *сѝубъл*, које је по прелазу *л* у *о* постало незгодно за деклинацију, па је постепено потиснуто изведеницом на *-ина* у истом значењу „извор“, уп. у ваљевском крају једно поред другог имена села *Сѝубѝ*, ген. *Сѝубла* и *Сѝублине* (в. Udolph 1979, 526).

2.2.4. Прасл. *-ина* у колективима и аугментативима изведеним из именских основа наставља, по сведочанству литванског еквивалента *-уна-*, ие. суфикс **-ino-s*, који је између осталог служио и за творбу деминутива, нпр. грч. *κορακινος* „младунац гаврана“ (*κόραξ*), па и у литавском има изведеница на *-унас* m., *-уна* f. како са деминутивним, тако и са аугментативним значењем (Отрепски 1965, 199); слично у северним словенским језицима немамо само аугментативе, већ и деминутиве на *-ина*. Противречност је само привидна, јер се ради, како то тачно дефинише Славски у SP 1, 121 д., о експресивним формацијама, где се, особито при извесној пејоративној ноти, лако брише разлика између појмова „мало“ > „кржљаво“ > „лоше“ и „велико“ > „старо“ > „дотрајало“; нпр. лит. деминутив *karvyna* „ситна, лоша крава“ не значи ни мање ни више него укр. пејоратив *коровина*. Одавде се схвата веома распрострањена употреба суфикса *-ина* у нашој топонимији за ознаку нечега пропалог, срушеног или ишчезлог, бившег: *Градина* „срушен град“, *Језерине* „исушено језеро“. Тип је још прасловенски: рус. *городина* „старинное городище“ = сх. *градина* (ЭССЯ 7, 33) и балтословенски: рус. *озерина* „пресахло језеро“: лит. *ežerynas* m. „исто“, као топоним *Ežerynos* f. pl. = сх. *Језерине*; на нашем тлу остао је продуктиван до најновијег времена, уп. *Кулина, Чардачина* од турских основа. У овој, као и у неким другим применама, *-ина* још на прасловенском плану алтернира са суфиксом *-ьскъ/-ишче*, уп. сх. *Градина* : *Градишће, Крајина* : *Крајишће*, чеш. *klčovina* „крчевина“ : *klčovisko/klčovište* „исто“ (Малько 1974, 26) = стерп. *Кљчвишта*, дан. са *д* > у *Кучевишће*, село у Скопској Црној Гори.

2.3. Друго подручје велике продуктивности суфикса *-ина* је деривација од придева. Ту он одговара литавском *-iena* и своди се на ие. *-eino-*, тачније на *n*-проширење ие. градивних придева на *-ei-o-* (в. доле 5.3.3).

2.3.1. Од простих придева суфиксом *-ина* изводе се — првобитно окситонирана — апстракта, која се даље могу примењивати и на конкретне објекте са датим својством; при конкретизацији се каткад нагласак повлачи од краја, уп. рус. *белина́* „белина“ : *белина* „бело на оку“. За наш топоним *Бјелине*, село у Далмацији близу Кистања, РЈА не даје акценат, али ће већ због множине пре бити по среди неки конкретум. Уп. даље *Голина*, име два брда у Србији (код Кнежевца и Смедерева); *Мокрине*, два села, једно код Котора, познато још из средњег века, друго код Сарајева (РЈА); *Тишина*, једно место у клисури Млаве, где је ток реке особито тих, итд. Поменимо још и два честа топографска апелатива који су по пореклу придевска апстракта из прасловенског доба: сх. *ѿланѿина*, чак. *ѿланинѿ* < **poln-iná* од **polnъ* > чеш. *planý* „јалов, неплодан“ и сх. *рудѿина*, као име области у Херцеговини *Рудине*, на Космету *рудѿина* „мека земља“ (Елезовић), буг. *рудина* „планинско пасиште“ (због *-y-* свакако позајмљеница из српског) : пољ. *ródzina* „плодно тле“ < **rōd-ina*, од **rōdъ* > слвнч. *rōd* „asper“ (Skok III 166; Brückner 458; Младенов буг. реч тумачи одвојено од сх. и пољске и изводи из ие. **reudh-* „крчити“, што једва да има смисла).

2.3.2. Доста често као топоними долазе поименичења на *-ина* присвојних придева, укључујући и старинска посесивна образовања суфиксом *-јь*, нпр. *Кнежсина*, два села у Босни, и као апелатив *кнежсина* „управна област кнеза“ : *кнеџь* „кнежев“, нпр. у *Кнешилоје* < *Кнеџе pol'e* (Skok II 108): ту спада такође апелатив *царина* од придева који се чува у првом члану сложеног топонима *Цари-град*: „оно што припада цару (као дајбина)“; *Царина* у топонимији може, међутим, бити и другога порекла, в. горе 1.2. Млађе су формације на *-ина* од присвојних придева на *-ов/-ев*: *Херцеговина* „подручје којим је у XV в. владао херцег Стјепан Вукчић“, *Рађевина*, име области у западној Србији, за које још Вук у Рјечнику 1818. закључује да ту мора да је некад управљао неки *Рађ*, *Бранковина* (од XVI в.). О овом последњем топониму посебно Лома 1993.

2.4. Секундарно *-ина* у хоронимима као *Посавина*, *Поцерина* поред *Посавље*, *Поцерје* можда је према *кнежсина*, *Рађевина*, *Херцеговина*, или, пре, из облика придева са уметнутим *n*: **ѿосавински* од *Посав(и)је*, уп. доле стр. 17–18; за *Подгорина* уместо *Подгор* (од још ранијег *Загорје*, *Загора*) в. Лома 1986, 19 д.

2.5. Када је, међутим, реч о секундарном ширењу суфикса *-ина* у нашој топонимији, ваља приметити да се оно у већем обиму вршило преинаком сазвучних завршетака имена, при чему се може говорити о извесној правилности, у том смислу, да су неки типови образовања, као придеви женског рода на *-ѿна* или придеви на *-ена*, били особито подложни таквом прекрајању (в. Лома 1985/87, 159).

2.5.1. У срећнијим случајевима преобличење о којем је реч да се уставити на основу историјских помена топонима: *Јагодина* и *Осечина* бележе се до у прошли век као *Јагодна* и *Осѣчна*; по пореклу то су придеви на *-ѣна*.⁵ — Пасивни партицип перфекта у женском роду на *-ѣна* од *ѣо-жеѣи* < *-žeg-ti* имамо у топониму *Пожежежена* (Светостефанска повеља), дан. *Пожежежина* код Новог Пазара, уп. *Пожежежена* (RJA) = *Пожежежено* (Imenik mesta), село код В. Градишта; сличан случај може бити дан. *Пр(и)јељина*, село код Чачка, у Крушевском поменику *Прѣлѣнь* (вер. треба читати *Прѣлѣна*, јер тај извор, по опаскама издавача, Ст. Новаковића, слабо разликује *ь* и *а*: ГлСУД 42/1875, 143), 1719. код Neirperg-а *Prelewo* (sic!: Спом. 96/1948, 26), али изворна формација имена остаје непрозирна. Није чак искључено да у запису на *-ѣн(а)* имамо секундаран фонетски лик (за *ин* > *ѣн* в. Лома 1996, 130 н.), а да је данашњи облик на *-ѣна* изворан, уп. укр. *прилина* „влажно, плесниво место“. Дан. *Бачина* код Параћина, већ у XVIII в. *Batschina* (Спом. 96, 22), звала се у средњем веку *Бѣдѣчине* (Динић 1978, 58), што се чини придев на *-је* од антропонима **Вѣдѣѣнѣ*: од прасл. сложеног ЛИ **Вѣди-gostь* (ЭССЯ 3/1976, 110) изведен је хипокористик **Вѣд-ѣсь*, очуван у стерп. ојкониму *Бѣдѣчки* XIII в. > дан. *Бачићи*, село у Топлици (уп. Лома у ОП 9/1988, 170); на њега је онда дошао суфикс *-ѣнѣ*: **Вѣд-ѣѣ-ѣнѣ* као **Мил-ѣѣ-ѣнѣ* > стерп. XIV в. *Милѣн* > XVI в. *Миоѣн* (Грковић 1977, s.v.).

2.5.2. Горе изложени сигурни налази, који се потврђују историјским записима, дају нам за право да у низу других случајева посумњамо у изворност образовања на *-ѣна* и претпоставимо, уз нужну резерву, другачију првобитну формацију:

— *(Х)расѣѣина*, *-ѣ*: *Храсѣѣ(ѣ)на* (ако већ није колектив, уп. 2.2.2);

— *Ваѣине*, *Ваѣина стена*, села (ГлСУД 42, 127 са погрешним читањем *стѣнь*, уп. више 2.5.1. *Пѣлѣлѣнь*) : *Вар(ѣ)на* „кречна“, уп. *Варна*, село код Шапца (но *Варин* (*-а*, *-ѣ*) може бити хаплоглијом упрошћен присв. придев од *(Свѣѣа) Варвара*, уп. *Вариндан*);

— *Јездина*, село код Чачка, брдо у Подрињу (Милићевић 1876, I 519): на први поглед, од хипокористика *Језда* (*Јездимир*), али пре **(У)језд(ѣ)на*, уп. име планине *Оујездна* у XIV в. на источној граници Алтина, дан. *Ујезма* (Пешикан у ОП 2/1981, 2; 4); топографски назив **ујаздѣ/ујѣздѣ* чест је на словенском западу (Šmilauer 1970, 85);

— *Јауѣѣина*, велики шумски комплекс сев. од Ваљева: уп. укр. дијал. *хѣвѣтѣни* (*лес*) „перестойной“, чеш. дијал. *chavusný* (*trn*) у нар. песми; Трубачов у ЭССЯ 8/1981, 23 реконструира сложеницу **хаво-ѣна* од *хава* „сува

⁵ Полазећи од секундарног облика *Јагодина*, ЭССЯ 1/1974 сврстава наш топоним под лему прасл. **agodina*, мада је то, у ствари, прасл. **agodьna*, распрострањено као топографски назив широм словенског света, нпр. чеш. *Jahodná*, рус. *Ягодная*, укр. *Ягідна*; под прасл. придевом **agodьтъ(ѣ)* иста свеска ЭССЯ из сх. топонимије наводи име планине у зап. Србији *Јагодња*. Етимологија топонима *Ос(ј)ѣч(и)на* није извесна: он може бити у вези са назвањима као *Ос(и)ѣк* од *ос(ј)ѣи*, или са хомонимним *ос(ј)ѣи*, *ос(ј)ѣкѣи* „опати (о води)“, као првобитни хидроним (ту сх. ѣ стоји за сл. е), али треба указати на прасл. тип **osičьna* од *osika* = *јасика*; у том делу Србије може се рачунати са псеудо(ј)екавизмима, уп. Лома op. cit. 156 д.

грана“ и *tęti, tęno* „сећи“, упркос рус. дијал. речи *хаџт* „древцо, разделанно на дрво“, на основу које би се пре могло претпоставити придевско образовање **хаврт-ѡпъ, -ѡпа*.

— *Просине*, назив њива у Шумадијској Колубари (СЕЗБ 59/1949, 165); уп. *Просена*, назив за потес под ораницама и ливадама у истом крају (id. 162; 220).

Оваквих „привидних“ изведеница на *-ина* могло би се, на основу творбених разлога и паралела, разоткрити још пуно широм наших крајева.

2.5.3. Има ли обратних случајева, да се у неком првобитном топониму на *-ина -и-* синкопирало, па смо добили секундаран облик на *-на*? Ако у турским пописима XVI в. и на фон Епшелвицовой карти из 1718. стоји назив села *Çastrina* (Шабановић 1964, 57; 160; 349; 486) односно *Zaschtrina* (Спом. 96/1948, 35) према *Часѡтерна* (Даница за 1827, 58: *-ep- = p*), данашњем имену потеса у Дражевцу код Београда *Часѡтерен* и некадашњег села у локалном предању *Часѡтерно* (СЕЗБ 59, 155 д.), треба имати у виду да група *-ri-* како у турској, тако и у аустријској предаји може стајати за српско вокално *p*, те се облик XVI—XVIII в. да читати и *Чашѡтерна* (за *сѡп/шѡп* уп. *осѡпо/ошѡпо*). Међутим, ситуација није јасна са етимолошке тачке гледишта. Топоним се поуздано своди на прасл. ЛИ **Ça-stryjъ* од основе глагола *ça-ja-ti* „чекати, надати се“ и термина сродства *stryjъ* „стриц“: стпољ. *Czastryj*, уп. за обе компоненте *Seli-stryj* 1136 = *Želi-stryjъ Czawuj* = *Ça-ujъ* (*ujъ* „ујак“), такође топониме пољ. *Cestryjewo*, *Czastryjewo*, полаб. *Zastrow*, стчеш. ЛИ *Çastri*, *Chastre* = *Çastrý*, чеш. топониме *Çastrov*, *Çastrovice* (Svoboda ар. Profous V 147). Старосрпско образовање могло је најпре бити присвојним суфиксом *-jъ* у женском роду према *въсь: -ja*, између кога је и основног антропонима на *-jъ* уметан прелазни глас *-n-*: **Çastrij-n-ja* > **Часѡријња*, одакле бисмо, дисимилацијом *j — њ > j — н* очекивали исходни облик **Часѡријна*, као *Сѡризовојна* у Славонији, придев на *-ja* од **Stręzivojъ* или *Сѡрогојно* на Златибору од **Sirogojъ* итд. Или треба рачунати са скраћеним обликом антропонима **Çastrъ*, попут стчеш. *Çastrý*? Ако ту ситуација остаје нејасна, разлижење облика топонима *Оѡарина* у истим турским изворима (Шабановић, ор. cit. 44) и данашњег хидронима *Оѡарна* (СЕЗБ 59, 5 итд.) биће само привидно, јер *-и-* иза *-p-* турскога записа не мора имати фонетску вредност.

3. Трећу велику скупину међу сх. топонимима на *-ина* чине присвојни придеви на *-ин* < прасл. *-итъ* у женском роду. Такви топоними настали су универбизацијом двочланих синтагми, где је други члан био неки топографски апелатив женскога рода: зависно од објекта, можемо претпоставити *въсь* „село“, *рѣка*, *voda*, *gora* итд. Постоје два основна начина универбизације: или први, атрибутивни члан по елиминацији другога, апелативног бива поименичен неким суфиксом, нпр. још у XVIII в. *Миличина Река*, село код Ваљева (Спом. 96, 27), данас *Миличница*, или задњи члан отпада а предњи остаје такав какав је, са тенденцијом да буде заборављено његово придевско порекло и да се схвати као именица — у нашем случају као изведеница на *-ина*,

што неретко доводи и топономастичара у недоумицу када трага за пореклом имена (в. ниже 4.1.2).

3.1.1. Како се придеви на *-ин* у српскохрватском изводе поглавито од *a*-основа, очекивали бисмо у топонимима на *-ина* сразмерно више женских имена, али су она, особито у старијим топонимским слојевима, веома ретка, једноставно стога што је жена ретко долазила у прилику да постане епоним некога географског објекта. Као примере можемо навести *Царичина*: извор код Неготина; остаци античког града у Пустој Реци код Лебана (чује се и *Старичина*); микротопоним у пожаревачком крају (РЈА) и *Негбина*, село под Златибором, дисимиловано од ранијег *Негнина* (Крушевски поменик: ГлСУД 42, 139), што је присвојни придев од женског личног имена *Негна*, уз који се вероватно подразумевала реч *вѣсь*: „Негнино село“; име *Negna* носила је 1280. једна слушкиња пореклом из Босне у Дубровнику (Чремошник 41); оно је познато и у Бугара, а од њега је изведено стсрп. презиме **Нѣгъникъ** (Грковић 1986, 138), блр. *Негнич* као ојконим (RNGB VI 116); посреди је хипокористик од сложеног ЛИ *Ne-gněvъ*, уп., такође у Белорусији, име места *Негневичи* (id. ib.), у Србији *Негњево*.

3.1.2. Иначе чешће у основи топонима на *-ина* препознајемо — уосталом, бројна — мушка имена на *-а*. Тако у имену села код В. Градишта *Десина* (1718: Спом. 96, 35) не треба никако видети савремени хипокористик *Дѣса* од *Десанка*, већ старосрпско кнежевско име *Деса*, потврђено у XII в., изведено као хипокористик од *Desislavъ*. У *Дучина*, село под Космајем, 1718. *Tuczina* (id. ib.) крије се ЛИ *Дѹка* (од XIV в.), пореклом византијска титула *δοῦκας* < лат. *dux*, уп. стсрп. *Дучина Глава, село Дучино* (XIV в.), презиме и ојконим *Дучић* (РЈА). [Осим овога, познато је да су се у старијем грама-тичком, систему придеви на *-ин* изводили и од хипокористичних образовања на *-е*, нпр. у хрисовуљи *Граде ѡремиѹр, а* (два) *сесѹричиѹа Градеѹина*. Зато топоними типа *Радеѹина* (ИМ) могу потицати не само од имена *Радеѹа*, него и од имена *Раде* — М. Пешикан, уп. Бошковић 1978, 475 дд.]

3.2. И у овој топономастичкој скупуни — готово подједнако као и међу најархаичнијим изведеницама на *-jъ* (*-ńъ*) — наилази се на такве словенске антропониме који су за наше подручје „праисторијски“, у том смислу да нису потврђени у писаним изворима, што, с обзиром на приличну исцрпност извора за српску антропонију пунога средњег века, по правилу значи да су се већ пре XIII столећа били изобичајили. Каткада их налазимо непосредно посведочене у рано доба код других словенских народа, но далеко чешће се они и тамо чувају окамењени у топонимији, и за наш случај особито је корисно када таква топономастичка паралела јасно показује придевско образовање на *-инъ* у неком другом роду према нашем *femininum*-у на *-ина*. Тако се — само по себи убедљиво и неспорно — Ивићево извођење хидронима *Гѣ(x)оѹина* од ЛИ **Гѣхоѹа* може потврдити пољском паралелом *Ciechocino*, раније *Cziechozin* (в. Лома 1989, 6), а моје сопствено објашњење топонима *Војѹина* у истом крају личним именом *Војѹа* као хипокористиком од *Војѹѣх*

(id. 7) налази поткрепу у чешком топониму *Vojtín* (већ 1193), који Свобода и Профоус заједно са подударним пољ. *Wójcin* свде на — и сáмо у XIII в. потврђено — стчеш. ЛИ *Vojta* (Profous IV 600). Врло вероватна чини се веза између оронима *Услејина* у српском Подрињу код Раче (СЕЗБ 46, 379) и чешког назива места *Osletín* (у локалном говору и записима од XVI в. такође *Vosletín*), који Profous III 291 изводи од ЛИ *Oslata* (XII век); уп. и стсл. придев **ОСЛАТИЊ** „магарећи“. Загонетан и помало збуњујући је случај имена речице у сливу Спрече *Вацејина*, које се гласовно поклапа са чешким топонимом *Vacetín* (од XIV в.); но како је овоме у основи ван сумње добро потврђено ЛИ *Vacata* < **Vet'-eta* (Hosák/Šrámek II 652 д.), то би значило да у дан. источној Босни имамо случај српскохрватском несвојствених, чешких гласовних развоја $\epsilon > a$ и $tj > c$. Са друге стране, тешко је омаловажити тако упадљиву подударност нашег прилично дугог хидронима — без друге прозирне етимологије — са чешким именом као случајну, тим пре што се један други водоток у истом сливу Спрече зове *Оскова*, а место *Vacetín* лежи у северној Моравској недалеко (око 25 км. ваздушном линијом) од Моравине притоке *Oskava*, чије се име сматра предсловенским — вероватно германским — супстратом (в. id. II 193). Овакав налаз већ излази изван оквира науке о језику и поставља питање могућих историјских околности везаног преноса имена са севера на југ, у које се овде не можемо упуштати. [Разуме се, не треба губити из вида ни могућност да је у основи хипокористик *Ваце* или *Вацејџа*; уп. презимена у Хрватској *Ваџић*, *Влаџо*, *Раџејин* и сл. — М. Пешикан].

4. Далеко од тога да се целокупан материјал српскохрватских топонима на *-ина* дâ с поуздањем разврстати у наведене скупине. Поред горе изложене дилеме: словенско или страно? (1.1.2. дд.), у многим случајевима очито словенско име оставља недоумицу у коју од могућих творбених категорија спада, самим тим шта му лежи у основи и шта је првобитно значило.

4.1.1. *Сијерина*, име извору у селу Осладићу код Ваљева (СЕЗБ 8/1907, 834) може бити изведено од прасловенског придева за боју који је у сх. *сијер*, слвнч. *ser*, стсл. **сѣрѣ**, рус. *серый*, чеш. *šerý*, пољ. *szary*, али и од сх. именице *сијер* „слатка роса“ (RJA). Код топонима *Бјјељина* у си. Босни дуги „јат“ и *-љ-* сметају да га непосредно сведемо на придев *бео* < *běľь* и — до у број — поистоветимо са далматинским *Бјелине* (2.3.1); пре би то могла бити деминална изведеница (у колективном значењу? — уп. горе 2.2.2) од именице *běľь* > сх. *б(и)ѣљь*, која значи, између осталог (поњава за покривање; „белика“ — најмлађи слој у дрвету), и врсту храста (уп. ЭССЯ 2/1975, 84 д.). Име месту код Херцег-Новог *Мѣљине*, у Вукову Рјечнику једн. *Мѣљина*, свакако, с обзиром на тамошња плитка жала са ситним песком, стоји у вези са стсрп. **мѣљь** „песак, пруд“, чак. *мѣл/мѣљь* „прах“, рус. *мельь*, пољ. *mela* „плићак, пруд“ итд., само је питање треба ли га поистоветити са стсл. **мѣљина** „ténuité“, рус. *мелина* 1) недостатак; 2) = (от)мель „плићак, пруд“, сх. у Ветранића *милина* „плићина“, што би, по акценту и значењима, био апстрактум од придева рус. *мел-кий* (уп. Vaillant 1974, 356), или би, због *-љ-* у *Мѣљина/-е*, и овде било боље поћи од именског облика са палаталним завршетком, као у чак. *мѣљь*,

рус. *мель* итд. Но *-љ-* може бити секундарно, пренето метатезом са првога слога, где бисмо у тамошњем говору очекивали од *mělina* > **мјелина* > **мъелина*. Друга *Мељина* има у Босни код Сарајева, а имају и два села *Мелина*, код Бања Луке и Јајца: ту дакле и рефлексии јага побуђују недоумице (уп. Маретић у *RJA s.vv.* и *Skok II 403*). Напротив, име речице, а по њој села у ужичкој Црној Гори *Мидница* < *Mělnica*, које се, пренето у турско доба на данашњу варошицу у ваљевској Колубари, чује тамо и у екавском облику *Меоница*⁶, показује регуларне замене јага, које су, као и пренос акцента, уследиле тек након прелаза *л* у *о*; икавски облик истог придева *mělnь* представља топоним *Милна* на више места у средњој Далмацији, те би преоблика **Mělna* > *Мељина* (уп. горе 2.5. дд.) била трећа могућност интерпретације тога топонима; и у овоме, као и у многим другим случајевима, решењу нас могу приближити пре свега евентуални историјски записи имена. Пре него што један топоним на *-овина/-овине* сврстамо међу изведенице од придева на *-ов* типа *Бранковина* (в. горе 2.3.2), треба проверити да то ипак није деминал, код кога је суфикс *-ина* дошао непосредно на *и*-основу именице у пуном превору (прасл. *-ov-* > ие. **-eu-*). Такав је случај са именом села *Врховине* у ваљевској Тамнави. Поредићи га са чешким топонимима *Vrchovina* (на три места), *Vrchovina* pl. Свобода с правом указује на чешки топографски апелатив *vrchovina* „извориште“ (Profous IV 634), без обзира на то што постоји стчеш. презиме *Vrch* (Svoboda 1964, 200). Реч је прасловенска: **vьrховина*, од именице *vьrхъ* *и*-основе, уп. стсл. ген. *връхотъ*, дат. *връхови*, и у другим словенским језицима показује и друга топографска значења, као „побрђе“ и сл.; у руској хидронимији долази три пута у плуралу: *Верховины* (WRGN), уп. укр. хидроним *Верховина* на два места (СГУ).

4.1.2. Ако у управо наведеном случају свођење на евентуално ЛИ *Врх* не представља озбиљну алтернативу објашњењу топонима *Врховине* као јединственог топографског назвања прасловенске старине, није мали број географских имена на *-ина* где се тумачења као присвојног придева од антропонима или као изведенице суфиксом *-ина* мање-више равноправно супротстављају једно другом. Има ипак мерила која нам од случаја до случаја помажу да предвојимо. Тако ћемо микротопоним *Лазина* мирне савести везати за *лаз* односно *лазийи* (2.1.), јер хипокористик *Лаза* од *Лазар* не очекујемо у старијим слојевима топонимије, а за њих је карактеристична универбизација типа **Negnina vьsь* > *Негнина*; *Лазина* њива или сл. универбизирало би се понајпре у **Лазин(ов)ача*. Напротив, село *Крњина*, забележено у Пећком поменику (ГлСУД 42, 136) и Скадарском дефтеру 1485. (ОП 2, 81), свакако дан. *Крњина* код Истока, пре је названо по неком *Крњи*, него што би неки тамошњи *крњ* географски објекат био означен апстрактном придевом на *-ина*; то излази из паралела *Крњин* код Дувна, *Крњино* код Велеса (IM s.v.). Да ли је пак *Лучина*, име селу код Параћина, присвојни придев од

⁶ За чудо је како овај облик наши дијалектолози упорно класификују као псеудоекавизам, имајући, ваљда, у (под)свести женско име *Миона*, од кога деминутив код Држића гласи управо *Мионица*, а превиђајући горњу несумњиву етимологију нашег топонима коју је дао још Popović 1960, 160.

личног и светачког имена *Лука* или аугментатив од топографског термина *лука*, дилема је коју евентуално може решити акцентолошки налаз. Топоним *Витина* на Косову (од 1455: ОП 5/1984, 16) можда је од словенског ЛИ *Vita*, као што се чеш. *Vitiněves* < **Vitina* *vъsъ*, *Vitín* изводе од стчеш. ЛИ *Wit(h)a* потврђеног у XIII-XIV в. (Svoboda ap. Profous IV 561), али у српском постоји и апелатив *витина* „пруће“, такође и фитоним, који је могао наћи топографску примену.

4.2. О нагласку разних категорија топонима на *-ина* не дају се поставити строга правила, мада постоје извесне правилности, као она установљена за рано преузета имена из супстрата (1.1), или се бар запажа — са мање или више доследности спровођена — тежња ка дистинкцији између појединих типова. Но треба рачунати и на бројне изузетке.

4.2.1. Изостанак очекиване окситонезе не представља одлучан разлог да се оспори објашњење имена као изведенице од придева типа **tišina*, јер се при означању конкретног објекта нагласак могао повући на први слог суфикса или на дуги слог корена; тачније, могао је на све облике бити уопштен акценат баритоних падежа, будући да те именице одликује мобилност акцента: рус. *глубина́*, мн. *глуби́ны*; сх. књиж. *їлани́на* (чак. *їланин̄а*), акуз. *їланину* (уп. Vaillant 1974, 358 и в. горе 2.3.1). Стога нагласак *Мељина* није аргумент против поистовећења са рус. *мелина́* (4.1.1).

4.2.2. За аугментативе на *-ina* од балтословенске епохе карактеристичан акут фиксиран на првом слогу суфикса одражен је у сх. дијалектима као краткосилазни нагласак, а у књижевном новоштокавском језику пренет на претходни слог као краткоузлазни: чак. *лучина*, књиж. *лѹчина*, аугм. од *лука*. Изузетно се наглашава коренски слог ради избегавања хомонимије: *лѹчина* аугм. од *лѹк*. Ако су поједине прасл. изведенице на *-ina* са глаголом у основи по пореклу доиста аугментативи од поствербала, српскохрватски језик их свеједно третира као девербативе и то непосредно везивање за глагол истиче наглашавањем корена: сх. *йѹчина* — насупротив аугм. *йѹчина* < **ryčina* од *йѹк* — према рус. *пучина*, слвнч. *ročina* < прасл. **ročina* (уп. Маретић у RJA s.v. и горе 2.1); слично померање акцента у сх. *гѹдина*, рус., укр. *година* (ЭССЯ 6/1979, 187 д.). Код изведеница од глагола сх. нагласак је доследно на корену: *кѹина*, *искојина*, *йѹрина* < **vъ-igr-ina*, *Плѹжине*, *Рѹвине* (2.1). [Начелно, у аугментативним образовањима уочава се процес превирања између првобитног акцента условљеног прозодијским карактеристикама основе и тежње уопштавања акцената типа *-ina*. Превирање још није доведено до краја. Нпр. основе са старим прасл. акутом задржале су акценат на основи, чега има и до данас: *грѹдина* — *грѹда*, *грѹшина* — *грѹх*, *јѹжина* — *јѹг*, *јѹмина* — *јѹма* итд. (нарочито према основама на *-а*), а с друге стране *брѹдо* — али *брѹдина* и сл. — М. Пешикан.]

4.2.3. Присвојни придеви на *-ина* задржавају нагласак речи — поглавито личних имена — које су им у основи: *Сѹвина*, манастир код Херцег-Новог, са црквом посвећеном Св. *Сѹви* Српском; *Дѹчина* : *Дѹка* (в. горе 3.1), *Пѹхо-*

ске *Собине*, укључујући и евентуално антропонимско порекло које Профоус узима за чеш. *Sobín* (IV 129, уп. и Stanislav II 485: сл. ЛИ **Soba* у мађ. топонимији?), склон сам да у основи овога хидронима претпоставим један реликтни зооним. Наиме, у истом делу Србије, у селу Калањевцима у Качеру, исти записивач (Ј. Мишковић) забележио је име потока *Собљак* (ГлСУД 34, 330), чија је структура на *-јакъ* типа *Вучак*, *Зечак*, *Видрак*, *Свињак* једнозначна и претпоставља у основи реч **sobъ* „северни јелен“, потврђену од словенских језика само у чешком;

— *Маџине*, шумски комплекс јужно од Ваљева (СЕЗБ 8/1907, 393 и д., нагласак мој) : од (дивља) *мачка*?

5.1.2. Аналоган хидронимски тип уочен је на чешком тлу:

— *flumen Zubrzina* 1410, дан. *Rubrřina* : **zobrъ* „зубр“;

— *Losina* : **olsъ* „лос“ (Profous II 665 д.; за ово друго име допушта и настанак од чеш. *los* < нем. *Los* „жреб“, на које своди множински облик *Losiny*). Аналогно тумачење: зооним + *-ina* он IV 385 предлаже за име Лабине притоке *Trotina* < *Trutina* 1110. — коју би помињала и срп. нар. песма Вук II 94^о — изводећи га од чеш. *trout* < прасл. **trōtъ* „трут“, али Свобода у својој допуни указује на прибалтички топоним *Truttowe* 1328. и пољски *Trutowo* — без назала у корену, уп. и St. Urbańczyk у SSS VI 1, стр. 165. Наведимо и један руски пример:

— *Волчина*, име водотоку у сливу Волге (Maretić 1982, 13).

5.2.1. Поједина од наведених имена поклапају се са општесловенским називима за кожу или месо датих животиња, који са своје стране имају еквиваленте у другим индоевропским језицима, посебно литванском и латинском:

— прасл. **zvěřina* „месо дивљачи“ : лит. *žvėriena* „исто“ : лат. (*caro*) *ferīna* „исто“;

— прасл. **vьlčina* „вучја кожа“ : лит. *vilkiena* „исто“ : лат. (*pellis*) *lupīna* „исто“;

— прасл. **ovъčina* „кожа или месо овце“ : лит. *avikiena* поред *aviena* : лат. *ovīna*;

— прасл. **zobrīna* „месо, кожа зубра“ (струс., пољ., чеш., сх.) : лит. *stumbrīena* „месо зубра“;

— прасл. **olsīna* „кожа, месо лоса“ (рус., чеш.);

— (лит. *karpīena* „крапово месо“ неће бити стара реч, јер је сам ихтионим *karpa*, *karpis* позајмљен из пољског: Fraenkel, Lit. etym. Wb. I 222).

Како **zvěřina* долази и у колективном значењу „звериње“, а ту врсту назива за кожу или месо Славски у SP 1, 121 сврстава управо међу колективе изведене суфиксом *-ina*, ја сам у првој верзији овог рада хидрониме и топониме овога типа био склон да схватим као изведенице на *-ina* од зоонима са колективним значењем: „место где има пуно звериња/зуброва/вукова/птица итд.“. Слично је Шпрамеку *Zubrř-ina* „misto, kde si vyskutují zubry“, в. следећи одељак и уп. ниже 6.2.4. Међутим, дубљи увид у проблематику прасл. суфикса *-ina*, који треба да нађе одраза у једном посебном чланку, довео ме

је до сазнања да тај праволинијски пут не би био исправан. У крајњој линији наша географска имена могу бити етимолошки идентична са тим хомонимним називима, али се не свде на њих непосредно.

5.2.2. Реч је о томе да према нашим хидронимима и топонимима на *-ина* у руском језику стоје од истих зоонима изведени придеви на *-и́ный*, којима у српскохрватском као категорија одговарају придеви на *-ињи*, а иначе у разним словенским језицима постоје подударна поименичења, особито на *-in-ьсь*, која потврђују прасловенску старину тих образовања; тај паралелизам протеже се и на топонимију, где — нарочито у руском, али и на нашем тлу — долазе придевски облици не само на *-ина(я)*, већ и на *-ин(ъий)*, *-ино(е)*, самостално и као атрибути у синтагмама где је други члан топографски апелатив:

— *Звјерина*: рус. дијал. *звери́ный*, сх. *зверињи*; рус. хидроними: *Зверин поток*, *Звериная*, *Зверино* (озеро), рус. топоним *Зверинец* врло чест, укр. хидр. *Звірінець*, пољ. топон. *Zwierzyn* и *Zwierzyniec* (Rospond 456);

— *Бобрина*: рус. *бобриный*, блр. *бабрыны*, рус. хидр. *Бобринец*;

— *Вучина/Вучине* (= рус. хидр. *Волчина* 5.1.2.) : рус. дијал. *волчи́ный*, пољ. *wilczyn* = слвнч. *volčín* име биљке; пољ. *wilczyniec* „вучји лог“, чеш. слвч. *vľčines* „исто“; чеш. и име биљке; укр. хидр. *Вовчи́нець*, сх. топоним *Вучинац*, заселак код Ужица; *Вучин* = *Вучине* (?) брдо у Сарајевском пољу, уп. *Вуче Брдо* (Пољица); *Вучиндол* (Лика), уп. *Вучидол*, *Вучиџирн*; *Вучина Драга* (Лика), *Вучина Руџа* (Пожаревац), уп. *Вуча Руџа*, *Вучија Јама*, стерп. **Вльчиги Полџана**. Негде би се код сх. топонима основе *Вучин-* могло помишљати и на лично име *Вуча*, *Вука*, но прасловенски карактер саме основе и паралелизам топографских назвања са придевом *вуч(и)и* као првим чланом говоре против такве интерпретације;

— *Овчина*: рус. дијал. *овчи́ный*, пољ. *owczyniec* „овчји тор“ = чеш. *ovčines* поред *ovčín*, *ovčinek*, уз то *ovčinka* „овчица“; уп. још укр. хидроним *Овчинна*, ген. *-ої*, где је *-нн-* вероватно секундарно, јер свођење на *овчина* „овчје месо, кожа“ не даје прихватљиву семантику;

— *Орлина*, село у Херцеговини: рус. *орли́ный* (в. Лома 1996, 130);

— *Птиина*: струс. п(ъ)ти́ный, придев од пѣта: „птичји“, уп. пољ. топоним *Pcim* за који Роспонд 1984, 283 д. на основу најранијих помена из XV в. *Pczina*, *Pczyn(a)* допушта теоретску могућност извођења од **pta* „птица“ (пољ. *ptak*), али се због доцнијих облика имена одлучује за другу, компликованију етимологију; чешком топониму *Ptení* Шпрамек види у основи придев на *-ьпъ *рътъпъ* : **рътъп-ѣје* (Nosák/Šrámek II 322);

— *Крајина*: стукр. *кѡѡпинъ* „крапов“ (1466) поред **корониј* у хидр. *Короя*;

— *Мачине*: сх. **мачин* поред *мачји* (5.3.3.) у *мачина*, *мачињак* = *мачијак* „бела пахуљичаста цваст у мочварних биљака“;

— стчеш. *Zubrzina*: рус. **зубри́ный* само у хидрониму *Зубриное* (озеро), укр. хидр. *Зубри́нець*, *Зубри́нка*. Исто име *Zubrzinka* носило је крајем XV в. данашње место *Zubrivka* у Моравској, но Шпрамек, упркос очитој еквивален-

цији са *zubrŭv* у новијој варијанти топонима, не помишља на придев **zubrin*, већ претпоставља именско образовање **Zubrzina* (Hosák/Šrámek II 800);

— чеш. *Losina* : струс. (XVII в.) *лосинѝй*, рус. хидр. *Лосиная Балка* „ја-руга“, *Лосинец* (уп. међутим *Лосина* < *Лососина!*).

Ако за *Собина*, *Круѝина* недостају паралеле, то се објашњава ограниченом распрострањеношћу и реликtnим карактером зоонима **sobъ*, **krъr-* на словенском плану; заузврат, могу се навести примери аналогних придевских образовања на *-inъ* од других зоонима самостално у мушком или средњем роду, или у двочланим синтагмама као атрибут:

— сх. **гусин* у топониму XIV в. који је потврђен само у инструменталу (сљ) *Гоуѝиномъ*, из којегa RJA реконструираше ном. **Гусина*, а издавачи Дечанских хрисовуља **Гусино*; с обзиром на албански рефлекс *Guci* (одр. *-ini*) ја бих најпре претпоставио **Гусин*. Топоним данас гласи *Гусиње*, у локалном српском говору *Гусѝње* (Св. Стијовић, усмено). Уп. руски хидроним *Гусинѝй* (на два места), *Гусиная* (река, на више места), *Гусиное* (озеро, на више места), укр. *Гусѝнець*, *Гусѝнка*;

— сх. **кѝин* < псл. **кѝринъ(ъ)* „лабуђи“ од **кѝръ* > сх. дијал. *куѝ* „лабуд“ у мађ. *Kulpen* и сл. (XIV-XV в.), данас *Куѝиново*, село у јужном Срему, у средњем веку тврђава (стсрп. и *Коуѝинѝни*, *Коуѝинѝкѝ*), чије се рушевине налазе усред Обедске баре, великог резервата барских птица; уп. пољске топониме *Kielpiny* (1497) и *Kielpino* (1249), дан. *Kielpin* (Nieckula 271), хидрониме (називе водотокова и језера) *Kielpina*, *Kielpin* и сл. (Rzetelska-Feleszko/Duma 1977, 53, 57) од пољ. *kielp* „лабуд“.

— сх. **сврчин* од псл. **сврѝкъ* „цврчак“ у *Сврчин* (стсрп. *Свѝрѝчинѝ*), данас село, некада језеро и дворач српских краљева на Косову; истог порекла је можда сремски топоним *Сурчин*, име потока, леве притоке Саве и села (од XVI в., у тур. пописима *Surçin*: Шабановић 1964,), уп. пољ. *Swierczyn*, 1282. *Swircino* и *Swierczyna*, 1398. *Swirczino* (Nieckula 1971, 319).

— сх. **хрчин*, придев од *хрч-ак* у *Хрчин* (у турским пописима XVI в. *Hirçin*: Шабановић 1964, 70 и др.), од XVIII в. и данас *Врчин*, поток и село код Београда, уп. *Hurchin*, *Hercin*, *Hrechin* XIII—XV в., поток у Туропољу (Wipfel 1963, 34, без задовољавајућег етимолошког решења): прасл. дијал. **хѝрѝ(ѝ)inъ* (сам основни зооним **хѝрѝкъ* потврђен је поред српскохрватског само још у словеначком и словачком, уп. ЭССЯ 8/1981, 146), са чим се слаже појава нашег топонима на два места на јужном панонском ободу. За друга, мање вероватна тумачења српског топонима в. Лома 1991, 112.

— сх. **ѝурин* од *ѝур* „*Bos primigenius*“ у *Турина вода*, махала у Босни код Тешња; *Турина* кула у Сењу 1660. свакако не спада овамо, већ је у вези са лат. *turris* „кула“; *Турино ѝоље* у београдском округу своди се на име тамошње речике *Турија* < **Тигѝја*, поименичен придев у ж. роду према *река*, *вода* какав долази често у нашој хидронимији, а и другде (нпр. укр. назив више река *Турѝя*).⁹ Код извођења присвојних придева на *-ѝкъ* од основа на

⁹ В. З. Павловић: База ТУР у патронимији и топонимији, у ОЈ 10/1982 стр. 171—176.

-j уметано је -n- између завршног -j и почетног њ- суфикса (уп. горе 2.5.3.): **Турџ-н-ьско* > *Туринско њоље*;

— сх. **ѡелчин* од **ѡельц* у *Теочин*, село код Горњег Милановца и брег у селу Јаску под Фрушком гором; уп. струс. придев *тељчии* од *тељець*.

За однос придева на -ѡјъ као прасл. **турѡјъ*, струс. *тељчии* према синонимним образовањима на -*иѡъ(јъ)*, -*иѡъ(јъ)* в. доле 5.3.3.

5.3.1. Старина образовања на -*ина* која овде разматрамо читује се већ кроз реликтни карактер појединих зоонима који им леже у основи: прасл. дијалектизам **sobъ* није уопште потврђен ван чешкога језика осим, према нашој претпоставци, у *Собљак* и *Собина*, можда и у топониму *Собѡвица* (Лепеница, СЕЗБ 47/1930, 54, 81, 115 итд.; нагласак мој) — додуше, ту у основи може бити и лично име (5.1.1.), али је тај назив до скорашњих времена означавао велику, стару шуму; прасл. **рѡта* и **крѡр-* (**крѡръ?*)¹⁰ живе у српско-хрватском само у виду секундарних изведеница *ѡѡи-ица* и *круѡи-аѡица/-аѡка*; зооним *куѡ* је дијалекатски реликт, управо као и облик *бебр-* (уп. хидроним *Бѡброѡиѡица* у босанском Подрињу: Dr. Vujićić, *Hidronimi (imena voda)* у *ljevom slivu Drine, Sarajevo* 1982, 137 д. према имену потока *Дабровац* забележеном 1559. у недалеком Јадру, код манастира Троноше: ЗН I 602°).

5.3.2. Осим тога и семантика указује са палеозоолошког становишта на дубоку прошлост. За чеш. *sob* Вајан у BSL 52 (1956) 2, 157 д. мисли да се „чешки језик не чини предодређеним да чува стари словенски назив за северног јелена“ и стога у *sob* слуги полумитско назвање за животињу далеких крајева, од *sopěti* „шмркати“ или *soptiti* „бљувати ватру“ (ни Holub/Кореѡнѡ ни Machek не дају етимологију). Но пре би требало рачунати са оним на шта указује Профоус II 665 у вези са *Losina*: да је лос (*Cervus Alces*), истребљен у Саској и Шлеској тек у 18. веку, могао с једне стране живети некад и у Чешкој, а с друге стране да је реч у локалном говору могла означавати и другу животињску врсту, као што у руском *лосъ* дијалекатски значи и „велики медвед“. Вероватно је реч *sobъ* на тлу Чешке и Србије местимично означавала управо лоса, кога је и у Панонији било до дубоко у средњи век (Јиречек/Радонић 8), што не значи да другде није живело у употреби и прасл. **olsъ*, о чему би сведочило име *Losina*. Ако из хидронима *Собина*, *Собљак* дакле не излази да је у историјско доба западну Србију настањивао ирвас (*Rangifer Tarandus*), још мање по хидрониму *Изубра* у сливу Ибра треба закључити да је у том крају живео источносибирски јелен (*Cervus Elaphus*), који се у руском назива *изѡбръ*. Име изворишног крака Студенице и пећине где му је врело не може се, додуше, одвојити од ове руске речи и руских хидронима *Изубрева*, *Изубрица*, ојконима *Изубри* на два места — у том смислу нагађања око његовог супстратног порекла: Voeglin 1964, 64; Schramm 1981, 276 д.; Лома 1981, 109 отпадају — но сáмо рус. *изѡбръ* није ништа

¹⁰ Ако се пољ. *kręć*, г. -*рја* и укр. *крутел* свде на прасл. *i-* (не, како то узима Славски s.v. *jo-*) основу, топоним *Круѡанъ* (од XV в.) у истом делу Србије где је *Круѡина* дао би се схватити као придев на -*јъ* уз именицу *ѡѡшок*: **крѡръ-н-јъ* (за уметнуто -*n-* уп. горе 2.5.3. и 5.2.2), првобитно назив дан. Крупањске реке.

друго до варијанта руског назива за зубра: *зубр* < прасл. **zobrъ* (Фасмер II s.v.; уп. стпрус. *wisambri* према лит. *stumbras*) а зуброва је, зна се, у раном средњем веку било и на Балкану, посебно у Тракији, где су византијски Грци чули словенски зооним ζοῦβρος (IX в.), ζοῦμπρος (XII в.: Detschew 1957, 193); на нашем тлу имамо по животињи названу речицу *Зубрава* у сливу Велике Мораве (Милићевић 1876, 1105) и стсрп. ЛИ **Зубр* сачувано у патронимику *Зубровић*, како се презивао властелин који је 1427. дао да се подигне споменик деспоту Стефану Лазаревићу на месту смрти код Стојника. Што се тиче тура (*Vos primigenius*), обиље успомена на њега у нашој ономастици (в. рад Звездане Павловић наведен горе у нап. 9) у складу је са чињеницом да се он као животињска врста у Србији помиње до у XIII век (мужјаци и женке — турице били су поклон угарског краља Андрије Стефану Првовенчаном). Добра је по нашим рекама било до у прошли век.

5.3.3. Ако за поједина назвања наше групе семантика (5.3.2) и лексички садржај (5.3.1) указују на рано доба настанка, ништа мање архаичан није заједнички им творбени тип. Намера ми је да у једном посебном раду обр- адим потање и продубљеније његово порекло, које овде може бити само укратко нагавештено: однос рус. *звѣрий* (неодређени вид): *звериний* (одређ. вид), сх. *звѣрињи* (одр. в.) протеже се преко прасловенске на праиндоевроп- ску раван, где према грч. θήρε(ι)ος стоји лат. *ferīnus*. Та алтернација ие. **-eio-* > грч. -ε(ι)ος, сл. *-ьѣ* према ие. **-eino-* > сл. *-inъ(jь)*, лат. *-īnus*, лит. *-iena* f., карактеристична за читав низ паралелних придевских образовања и њихових поименичења од истих ие. назива за животиње, најбоље се, по моме мишљењу, да објаснити индоевропским *n*-формантом за означавање одређеног придевског вида, који се као граматичка категорија чува у германским језицима, а другде о њему сведоче архаична поименичења, као у грчком, латинском, па и у словенском, уп. стсл. *младѣн-ыць* према *младъ* (Vaillant 1974, 110 д.), тако да се рачуна са његовом праиндоевропском старином. Још праиндоевропске супстантивизације на *-einā* стоје иза назива за материју животињског порекла као сл. *zvěřina* : лит. *žvėriena* : лат. *ferīna*, али су словенски језици упоредо очували придев који им лежи у основи, и то не само „одређени“ облик на **-einos* као лат. *ferīnus* = сл. *zverinъ(jь)*, него и „неодређени“ као грч. θήρε(ι)ος = сл. *zvěřьjь*, тако да би се код горе размотрених географских имена на *-ина*, такође на *-inъ*, *-ino* радило о доцнијим,

¹¹ Не треба мислити да се распрострањеност и бројност овога именског типа свде на примере које смо горе обрадили. Ми смо овде желели само да постојање те врсте хидрографских и топографских назвања очитујемо кроз изврстан број релативно поузданих случајева, а као илустрацију да тиме материјал није ни издалека исцрпен наведемо два могућа примера из релативно мале области Мани на јужном Пелопонезу, чију је реликтну словенску микротопони- мију узорно обрадио Федон Малингудис: Γουστέρινα = *Gūsterina* (он ту помишља на изведеницу новогрчким суфиксом *-ίνα* од словенске основе: Malingoudis 48) и Κουνίνα = *Kunina*, такође једна Κουνίνα у Ахаји, два места *Кунина* у Русији поред буг. *Кунина* *Ливада*, макед. *Кунин Дол*, рус. *Кунин 2х*, *Кунино* (id. 58). За ова имена Малингудис поставља алтернативу: посесивно образовање од зоонима *kuna* или од потврђеног личног имена, пореклом идентичног том зоониму (id. ib.). Упркос неодређеном придевском виду руских топонима, бар за део упоређених имена пре би требало рачунати са колективним и градивним значењем руског дијалекатског придева *куниный* = *куний* уместо са индивидуалним посесивом *Кунин* по човеку који се тако звао

словенским поименичењима — она у руском, уосталом, чувају придевску промену одређеног вида на *-иный, -иная, -иное*.¹¹ Не треба испустити из вида ни могућност да се код ове топономастичке категорије понегде умешао колективни суфикс *-ino-* другачијег порекла (= лит. *-yna-* < ие. **-īno-*); тако према стчеш. хидрониму *Zubrzina* у литавском имамо не само *stumbriena* „зуброво месо“ као стари супстантивизиран придев *-einos*, f. *-einā*, него и колектив *stumbrynās/stumbrynė* „место где се држе зуброви“, заснован на ие. придевском суфиксу **-ino-s, *-in-īā*. У настојању да разлучимо ова два образовања акценат нам, на жалост, не пружа очекивану помоћ: изворна фонолошка опозиција између сл. **-inā* < ие. **-einā* и сл. **-inā* < ие. **-īnā* увелико је помућена метатонијским процесима, којима су се успостављале семантичке дистинкције између јединине и множине неутра — а именице женског рода на *-ā* су по пореклу стари плурали средњега рода — између одређеног и неодређеног придевског вида, или — што се своди на исто — између апстрактне и конкретне функције именица на *-ина* изведених од придева (2.3.1; 4.2.1). Као погодна илустрација става да многе дилеме око географских имена на *-ина* остају нерешене, али да се поједине дају бар изоштрити, послужиће нам на крају овога прегледа један у великој мери проблематичан и до сада већ у више махова дискутован хидроним.

6.1. То је *Дичина*, име реке у левом сливу Западне Мораве, која извире под Сувором и улива се код Прељине, си. од Чачка, у Чемерницу (опис тока: Мишковић у ГлСУД 34/1872, 286 д.; нагласак по 2. издању Вукова Рјечника). Турски попис из 1528. помиње село *Дичина* које издавач означава као непознато (Аличић II 224 са нап. 296). Како претходно пописано село Бранетићи лежи на једном од изворишних кракова *Дичине*, излази да то ишчељо село XVI века *Дичина* треба ставити негде на горњи ток реке чије је име, очито, носило. Сама река први пут је непосредно забележена на аустријској војној карти из 1718. као *Titzina Fluß* (Langer у прилогу); у српском запису из 1774, где је реч о догађајима из 1725, стоји *при речѣ Дичина* (ЗН I 3398^о).

6.2. Већ столетни историјат етимолошког проблема који представља речно име *Дичина* започнимо констатацијом, да је оно непрозирно народном језичком осећању: „Одакле долази та реч *Дичина* није ми могуће било да сазнам“, пише Јован Мишковић 1872. (ГлСУД 34, 298).

6.2.1. Двадесет година доцније на наш хидроним обратио је пажњу Тома Маретић: по њему, *Дичина* можда значи исто што и „дивља“, у вези са придевом пољ. *dziki*, рус. *дикий* (Maretić 1892, 15).

6.2.2. Дуриданов 1964. ставља сх. *Дичина* у шири словенски контекст, као једну од паралела старобугарском имену данашње реке Луда Камчия

(означења по јединци животињске врсте као *кунин* ретка су ван фолклорних контекста, као што су бајке и сл., уп. Kiparsky 215) [Разуме се, поред оваквих нејаснијих случајева, постоје и сасвим неспорни примери, нпр. чест топоним *Челина* : (*й*)*челињи* : *йчела* — М. Пешикан.]

забележеном у Порфиригенита средином X в: Διτζίνα; друге две су чеш. *Jičina* < **Dičina* и украјински микротопоним *Дичина* у области Карпата; он усваја етимолошку везу ових подударних назвања са прасл. **dikъ* „дивљи“, коју је својевремено Томашек претпоставио за старобугарски хидроним, као и Маретић за српски.

6.2.3. Сасвим по страни од овако зацртаног правца интерпретације нашег имена остала је супстратна етимологија М. Павловића, који је 1969. у ОЈ 1, 43 повезао *Дичина* са илирским етнонимом *Ditiones*.

6.2.4. Некако у исто време Р. Шрадек се позабавио чешким *Jičina*. Заправо се у Моравској једно близу другог налазе место *Jičín*, у ранијим записима *Dičín* и село *Jičina* на потоку *Jičinka*. Шрадек се колеба између две могућности тумачења: са једне стране, помишља да би *Dičín* у м. роду (према *hrad*?) и **Dičina* f. према *ves* „село“ могли бити присвојни придеви од ЛИ **Dika* (у старочешком има само *Dik*); с друге стране, рачуна да се име на село вероватно пренело са потока; у томе случају било би посредни поименичење суфиксом *-ina* придева у синтагми *dika voda*;¹² што се тиче семантике: „hydronymum **Dičina* znamenalo patrňě totež co něm. „Eberbach“, tj. dičí, kančí potok“ (Hosák/Šrámek I 363—5).

6.2.5. Коначно, 1979. у 3. свесци SP српски хидроним бива сврстан под одредницу **dičina* као једина потврда за распрострањеност те прасловенске (?) лексеме ван источнословенског подручја (и ЭССЯ 5/1978, 29 даје само примере из три источнословенска језика). Зачудо, нису наведене топономастичке паралеле које је уочио Дуриданов четврт века раније — бугарска, чешка и украјинска, иако се за срп. *Дичина* поред РЈА упућује и на један Дуридановљев рад — *Die Hydronymie des Vardarsystems* — где се на стр. 81 узгред помиње једино српско име реке (SP 3, стр. 202).

6.3. Имамо, дакле, један парадигматски случај: географско име на *-ина* које се тумачи и као изведеница суфиксом *-ина*, и као женски род присвојног придева, чак и као предсловенски остатак.

6.3.1. Своју оцену досадашње дискусије почећемо одбацивањем најмање вероватне претпоставке, а то је она о супстратном пореклу. И да нема толиких и тако блиских словенских паралела, веза са илир. *Ditiones* не намеће се за *Дичина* ни у формалном, ни у историјско-географском погледу (то племе смештају у изворишну област Крке, Уне и Унца: Mayer 1957, 124 д.; Alföldy 1965, 52).

¹² Διτζίκη, назив словенског племена на Висли од којег потиче захумски кнежевни род (Porphyrog. de adm. imp. 33) тумачим као *Дичићи*, што може бити и патроним од личног имена **Dikъ*, али и назив досељеника са реке **Dika*: хидроним *Dzika* два пута се среће у сливу Висле, а *-itji* каткад дублира суфикс етника *-jane*, уп. **Leđitji* > стпољ. *Leđici* (*Lendizi* код Баварског географа) као варијанту племенског имена *Ležane* (Λενζανῆνοι код Порфиригенита) < псл. **Leđane* досл.: „становници необрађеног земљишта, ледине“ > стсрп. *Леђани* „Пољаци“.

6.3.2. Могућност антропонимског постања треба већ озбиљније узети у разматрање, јер према старочешком *Dik*, што је придев узет за надимак: „Дивљак“, у српском имамо посла са правом антропонимијском основом *дик*-која, свакако у значењу *дика* „понос“, улази у састав сложених личних имена као *Дико-с(л)ав*, *Дико-мир* (Šimundić 1986 s.v.); име извора у истом делу Србије — старом округу рудничком — *Дикован* (ГлСУД 34, 310 н. 3) чува нам, по свој прилици, једно антропонимско образовање од **dikъ* типа *Радован*, тако да је присуство једног хипокористика **Дика* на том терену у средњем веку донекле вероватно. Треба указати и на извешан паралелизам између *Дичина* и другог хидронима у истом сливу Чемернице *Дучина* (id. 275; нагласак Мишковићев), који је свакако истог порекла као име села Дучине под Космајем, од ЛИ *Дука* (в. горе 3.1.2).

6.3.3. Претежу, ипак, словенске паралеле чији збир говори против антропонима у њиховој основи — тешко је име **Dika* ставити у прасловенско доба, а још теже замислити да су четворица његових носилаца кумовала рекама и местима од Украјине преко Моравске до Бугарске и Србије — и ако сазвучним именима срп. *Дичина* : стбуг. *Дичина* : чеш. **Dičina*, *Dičín* и укр. *Дичина* треба тражити заједничко порекло, оно претпоставља да су посредни топографска назвања. Пођемо ли са ауторима SP од претпоставке да би то била прасловенска именица **dičina*, морамо се одмах упитати: која од хомонимних формација које SP и ЭССЯ како у овом, тако и у бројним другим случајевима речи на *-ina*, без обзира на различито порекло и значења, стављају под исту одредницу? Обома речницима **dičina* је изведеница на *-ina* од *dikъ*, но из чињенице да су како та реч, тако и колектив **dičъ*, потврђени само у три источнословенска језика, излази јасно да је, бар у значењу „месо дивљачи“, рус. (од XII в.) *дичина*, укр. *дичина*, блр. *dzičyna/dzičyna* изведено не директно од придева, већ од именице *дичь* (укр. *дича*, блр. *dzič*), по узору на синоним *zvěřina* од *zvěřь*. Наравно, хидрониме и топониме *Dičina* не би требало поистоветити са тим називом за материју животињског порекла, већ би се пре могао претпоставити низ **dičъ* „дивљач“ : **dičъjъ* : **dičinyъ(jь)* (чеш. *Dičín < Jičín*), аналоган низовима *zvěřь* : *zvěřъjъ* : *zvěřinyъ(jь)*, *vьlkъ* : *vьlkъjъ* : *vьlčinyъ(jь)* итд. помоћу којих смо покушали да расветлимо скупину географских имена на *-ina* од зоонима (5.2.2). У том смислу, *Дичина* би значило исто што и *Звјерина*: „звериња вода/река“.

6.3.4. Источнословенски апелатив **dičina* долази, међутим, и у значењу колектива „дивљач, звериње“ и „пусто место, дивљина“, у којима он заиста може бити непосредна деривација од **dikъ*, првобитно придевски апстракт (укр. нагласак на задњем слогу *дичина* не може се употребити као аргумент у корист те претпоставке, јер је он у украјинском карактеристика колектива, уп. укр. *звірина* singular. „звер“: *звірина* coll. „дивљач“ и „месо дивљачи“ = рус. *зверина*). У *Дичина* бисмо имали првобитни нагласак акузатива: 4.2.1). Но док су придевска апстракта изведена суфиксом *-inā < *einā*, словенском *dičina* у топографском значењу врло блиско стоји лит. *dykūnė* „лоше поље; пусто, напуштено, ненасељено место; пустиња“: **dik-iniā*, поименичење на *-iā* придева на *-ino-* који су у основи лит. колектива и експресив-

них аугментативно-деминутивних образовања (2.2.4). Наравно, за поређење *дукѹнѣ* : *dičina* на балтословенском плану предуслов је да се лит. придев *dūkas* просуди као домаћа, словенском *dikъ* прасродна реч (тако Fraenkel I 95), а не као позајмљеница из словенског, како то неки узимају (у последње време уп. Трубачов у ЭССЯ 5/1978, 30).

ЛИТЕРАТУРА

- Аличић, А. С. 1984—85: Турски катастарски пописи неких подручја Западне Србије — XV и XVI век I—III, Чачак.
- БЕ: Балканско езикознание = Linguistique balkanique, Софија.
- ГлСУД: Гласник Српског ученог друштва, Београд.
- Грковић, М. 1977: Речних личних имена код Срба, Београд.
- Грковић, М. 1986: Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског властелинства у XIV веку, Београд.
- Дечанске хрисовуље, изд. П. Ивић и М. Грковић, Нови Сад 1976.
- Динић, М. 1976: Српске земље у средњем веку — Историјско-географске студије, Београд.
- Дуриданов, И. 1963: Старите славјански назвања на реките Голяма и Луда Камчия: *Тыча и Дичина*. У: Славистични студии, Софија.
- Елезовић, Гл. 1932—35: Речник косовско-метохијског дијалекта I—II = СДЗБ 4, 6.
- ЗН I—IV: Стојановић, Љ.: Стари српски записи и натписи, Београд/Сремски Карловци 1902—23.
- Жиречек, К./Радонић, Н.: Историја Срба, Београд ²1952.
- Лома, А. 1981: Прилог проучавању супстратног слоја у хидронимији северозападне Србије. У: *Četrta jugoslovenska onomastična konferenca — zbornik referatov*, Љубљана, стр. 101—113.
- Лома, А. 1985/87: Неки случајеви дијалекатског преслиојења у топонимији северозападне Србије. У: Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, одржане у Д. Милановцу октобра 1985 (= САНУ, Научни скупови, књ. XXXVII, Одељ. јез. и књиж. 7), Београд 1987, стр. 155—165.
- Лома, А. 1986: Загорје Стефана Белмужевића. У: Зборник Историјског музеја Србије 23, стр. 13—24.
- Лома, А. 1987: *Сушелица*. Топономастички трагови латинског хришћанства у унутрашњости преднемањичке Србије. У: Историјски гласник 1—2, Београд, стр. 7—28.
- Лома, А. 1991: Sloveni i Albanci do XXI veka u svetlu toponomastike. У: Становништво словенског поријекла у Албанији. Зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990, Титоград 1991, стр. 279—327.
- Лома, А. 1993: Порекло имена *Бранковина* и нека запажања о топонимији села. У: Село. Колубара, Подгорина, Тамнава, Качер, пос. изд. календара „Ваљевац“, Ваљево, стр. 84—87.
- Лома, А. 1996: Окамењена имена. Прилог познавању предсловенских остатака у оронимији Црне Горе. У: Наш језик XXXI 1—5, стр. 121—132.
- Малько, Р. Н. 1974: Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне), Минск.

- Милићевић, М. Ђ. 1876: Кнежевина Србија I—II, Београд.
- Милићевић, М. Ђ. 1884: Краљевина Србија, Београд.
- Младенов, С. 1941: Етимологически и правописен речник на българският книжовен език, София.
- ОП: Ономатолошки прилози, Београд.
- Павловић, М. 1968: Топонимија околине Врања. У: Врањски гласник 4, стр. 303—333.
- Пецињачки, Ср. 1976: Подаци о уређењу србијанске милиције у 1728/29. години. У: Зборник радова Народног музеја 7, Чачак.
- Пецињачки, Ср. 1977: Распоред домаће милиције Аустријске краљевине Србије у 1725. години. У: Зборник радова Народног музеја 8, Чачак.
- Пурковић, М. 1940: Попис села у средњовековној Србији (Годишњак Скопског филозофског факултета 4), Скопље.
- СГУ: Словник Гідронимів України, Київ 1979.
- СДЗб: Српски дијалектолошки зборник Српске академије наука, Београд.
- СЕЗб: Српски етнографски зборник Српске академије наука, Београд.
- Срезневский, И. И. 1893—1903: Материалы для Словаря древнерусского языка I—III, Санкт-Петербург.
- Фасмер (Vasmer) М. I—IV: Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, Москва 1964—73.
- Чремошник, Г. 1932: Канцеларски и нотариски списи 1278—1301. (= Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, 3. од., св. 1), Београд.
- Шабановић, Х. 1964: Турски извори за историју Београда. Књ. 1 св. 1 — Катастарски пописи Београда и околине 1476—1566, Београд.
- Шкриванић, Г. 1974: Путеви у средњовековној Србији, Београд.
- ЭССЯ: Этимологический словарь славянских языков. Под редакцией О. Н. Трубачева. Москва 1974—.
- Alföldy, G. 1965: Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien, Budapest.
- Beševliev, V. 1970: Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk „De aedificiis“, Amsterdam.
- Boeglin, Y. E. 1964: De l'importance en hydronymie balkanique de l'étude du bassin supérieur de certains rivières. У: БЕ 7, стр. 59—68.
- Brückner, A. 1957: Słownik etymologiczny języka polskiego, 2. изд., Kraków.
- BSL: Bulletin de la Société de linguistique de Paris.
- Detschew, D. 1957: Die thrakischen Sprachreste, Wien.
- Duridanov, I. 1979: Das Flußname *Klina* und Verwandtes. У: ОП 1, стр. 45—49.
- Holub, J./Kopečný, F.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha 1952.
- Hosák, L./Šrámek, R. 1970—1980: Místní jména na Moravě a ve Slezsku I—II, Praha.
- Hraste, M./Šimunović, P. 1979: Čakavisch-deutsches Wörterbuch I, Köln—Wien.
- Jireček, C. J. 1879: Die Handelsstraßen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, Prag. Превод Ђ. Пејановића у Зборник *Константијина Јуречка* I, Београд 1959, стр. 203—303.
- Kiparsky, W. 1975: Russische historische Grammatik III: Entwicklung des Wortschatzes, Heidelberg.
- Langer, J. 1889: Serbien unter der kaiserlichen Regierung (Mittheilungen des k. k. Kriegsarchivs, n. F. III), Wien.
- Loma, A. 1991: Vorskavitsches Substrat in der Toponymie Serbiens. У: Die Welt der Slaven 36, стр. 99—139.

- Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha ²1968.
- Malingoudis, Ph. 1981: Studien zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands — 1. Slavische Flurnamen aus der messenischen Mani (Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1981, Nr. 3), Wiesbaden.
- Maretić, T. 1892: Imena rijeka i potoka u hrvatskim i srpskim zemljama. У: Nastavni vjesnik 1, стр. 1—24.
- Mayer, A.: 1939: Die Namen des Cetina-Flusses in Dalmatien. У: Kuhns Zeitschrift 66, стр. 114—127.
- Mayer, A. 1957—1959: Die Sprache der alten Illyrier I—II, Wien.
- Miklosich, Fr. 1886: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien.
- Nieckula, Fr. 1971: Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski (Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego ser. A, Nr 144), Wrocław.
- OJ: Onomastica jugoslavica, Zagreb.
- Otrębski, J. 1965: Gramatyka języka litewskiego II: Nauka o budowie wyrazów, Warszawa.
- Popović, I. 1960: Geschichte der serbokroatischen Sprache, Wiesbaden.
- Prinz, J. 1964: Slavisch-baltische Entsprechungen bei den von *berz- „Birke“ abgeleiteten slavischen und baltischen Orts- und Gewässernamen. У: Beiträge zur Namenforschung 15, стр. 247—260.
- Profous, A. I—V: Místní jména v Čechach (sv. IV ca J. Svobodou; sv. V dodatak od Svobode i B. Šmilauera), Praha 1947—1960.
- RGNB: Russisches geographisches Namenbuch, herausgegeben von M. Vasmer I—X, Wiesbaden 1962—1981.
- RJA: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Rospond, S. 1984: Słownik etymologiczny miast i gmin PRL, Wrocław etc.
- Rzetelska-Feleszko, E./Duma, A. 1977: Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą i dolną Odrą (Prace onomastyczne 25), Wrocław etc.
- Schramm, G. 1981: Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr., Stuttgart.
- Schütz, J. 1957: Die geographische Terminologie des Serbokroatischen, Berlin.
- Skok, P. I—III: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I—IV, Zagreb 1971—1974.
- Sławski, F.: Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1952—.
- SP: Słownik prasłowiański, Wrocław etc. 1974—.
- SSS: Słownik starożytności słowiańskich, Wrocław etc. 1961—.
- Stanislav, J. I—II: Slovenský juh v stredoveku, Turčiansky Sv. Martin 1948.
- Svoboda, J. 1964: Staročeská osobní jména a naše příjmení, Praha.
- Šimundić, M. 1986: Rječnik osobnih imena, Zagreb.
- Šmilauer, V. 1970: Příručka slovanské toponomastiky, Praha.
- Udolph, J. 1979: Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen, Heidelberg.
- Vaillant, A. 1974: Grammaire comparée des langues slaves IV — La formation des noms, Paris.
- Wippel, J. 1963: Die geographischen Namen des Turopolje (eine sprachwissenschaftliche Untersuchung), Dissertation Münster Westf.
- WRGN: Wörterbuch der russischen Gewässernamen, zusammengestellt von A. Kerndl, R. Richhardt und W. Eisold, unter Leitung von M. Vasmer I—VI, Berlin/Wiesbaden 1961—1973.

Aleksandar Loma

DIE SKR. ORTSNAMEN AUF *-INA*: TYPENÜBERSICHT UND
KLASSIFIZIERUNGSPROBLEME

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die auf *-ina* auslautenden slavischen Ortsnamen bilden eine heterogene Gruppe; hier liegt ein Versuch vor — der sich auf das serbokroatische Material einschränkt, aber auf der gemeinslavischen Evidenz aufbaut — diese formell zusammenhängende Kategorie vom genetischen Standpunkt aus und mit Rücksicht auf historische Belege und akzentologische Befunde in verschiedene Klassen einzuordnen:

1. Namen nicht-slavischer (substrater oder adstrater) Herkunft, z. B. *Drina*, *Promina* < vorosl. *Drinus*, *Promōna*; *Soline* < lat. **Salinae*; *Nomina* < dt. **Neue Mine*.

2. Slavische mit dem Suffix *-ina* (< idg. **-inā* und **-einā*) abgeleitete Namen, darunter Postverbalia vom Typ *Plūzine* : *plūžiti* „pflügen“; Kollektiva wie *Brězine* „Birkenwald“ (vgl. russ. *Berezina*, tschech. *Březina* usw., lit. *Beržynė*), Augmentativa wie *Ježerine* (vgl. russ. *ozerina* „ausgetrockneter Teich“, lit. *ežerynas* ds.), Abstrakta von Adjektiven, z. B. *Rudine* : **rōdъ* „asper“, und Substantivierungen von Possessivadjektiven, z. B. *Hercegovina* < **Hercegova (zemlja)* „des Herzogs Land“. Von diesen primären Bildungen sind die Fälle scharf zu unterscheiden, wo verschiedene andere Prägungen erst nachträglich, durch leichte Umformung ihrer Ausgänge, in die besonders produktive Klasse auf *-ina* eingereiht worden sind. Das betraf vor allem die femininen Adjektive auf *-bna* und Partizipia auf *-ena/-ěna* (z. B. *Jagodina* < *Jagodna*, *Požezina* < *Požezena*).

3. Die durch Abfall der appellativen Komponente unverbirrten possessiven Syntagmen, z. B. **Vitina vьsbъ* (vgl. tschech. *Vitiněves*) > *Vitina*, *Těhotina (rěka)* > *Čehotina*. Diese Art der Unverbirrung ist älter als jene, bei der das Adjektiv durch *-ica* erweitert wurde (Typ: *Miličina rěka* > *Miličin-ica*). Als besondere Untergruppe sind jene Benennungen — ursprünglich meistens Flußnamen — abzusondern, denen von den Tiernamen abgeleitete Adjektive zugrundeliegen; ihre Bedeutung ist mehr deskriptiv als possessiv: *Zvjerina (zv(ij)er* „Tier“); *Vučina (vuk* „Wolf“); *Ovčina (ovca* „Schaf“) usw. Für ein hohes Alter derartiger Bezeichnungen zeugt auch der Umstand, das sich in manchen Fällen um heute ausgestorbenen Tierarten (*Sobina* : *sob* „Rentier“, *Běbrina* : **bebrъ* „Biber“), oder um außer Gebrauch gekommene Wörter (*Ptina* : **pъta* „Vogel“) handelt; vgl. tschech. *Losina* : *los* „Elch“, *Zubrīna* : *zubr* „Wisent“. Bildungsmäßig entsprechen diese versteinerten Adjektive der produktiven russischen Kategorie auf *-inyj*, die in der Toponymie auch in unbestimmter Form vorkommt, z. B. *Vučina* : russ. *Volčina* : *volčinyj, -aja*. Im Serbokroatischen erfuhr diese Klasse eine Erweiterung auf *-ji*, z. B. *zv(j)erinji* < ursl. **zvērīnъ*, die sich auch an den Namenformen geltend macht, so *Gusina* (XIV Jh.) > heute *Gusinje (gus* „Gans“, *gusinji* „Gänse-“ gegenüber russ. *gusinyj*), *Ptina* (XVI–XVIII Jh.) > heute *Tinja (*pъtin-jъ* „Vogel-“).